

sov se izrekajo v »racionalnem« pristopu, npr. v družboslovju in v nekaterih vidikih politike. Vprašanje smisla in nesmisla vojne zadeva samo konstitucijo morale in etike, kajti vojna je končno in najbolj radikalno zlo, ki se razlikuje od mnogih drugih vrst zla, kot so, denimo, naravne katastrofe in epidemije, ki jih ne opredeljuje nikakršna subjektivna volja v ozadju, po tem, da zanj ni drugih razlogov, kot so družbeni ali človeški. Seveda so podatki, zgodovinski spomin, mnoga pričevanja o vojnih grozodejstvih ter številni pesimistični sklepi zelo mračni. Kar smo v zadnjih dveh stoletjih različnih razvojnih gibanj razbirali za progresivno, je neizogibno pomenilo tudi razočarujoči »napredek« na področju nasilja med ljudmi. 20. stoletje je bilo v tem pogledu še posebej »uspešno«. V zgodnjih osemdesetih letih je Ronald Aronson rekapituliral nasledke stoletja, ki je takrat bilo še daleč od svojega grozljivega konca glede na prakse nasilja. Kot vemo zdaj, je nekaj let po izidu Aronsonove knjige konec hladne vojne prinesel vojno tudi na nekatera prizorišča, kjer se je poprej zdela že skorajda nemogoča. Nekatere od teh vojn so se zares vpisale v enciklopedijo grozovitosti, če pomislimo na Bosno in Hercegovino ter na Čečenijo v devetdesetih letih 20. stol. Aronson je svojo knjigo napisal v iskanju opredelitve upanja v prihodnost in zato v njegovem pisanju lahko najdemo namige na prihajajoče spremembe, ki so se takrat ravno začenjale. Toda najprej se je soočil z zgodovino, ki jo označujejo holokavst, stalinizem in vietnamska vojna. Aronson tako ugotavlja, da je neverjetno veliko število ljudi zares izkusilo sodni dan, pri čemer ni šlo samo za smrt bližnjih, ampak za uničenje njihovega sveta, kar je po njegovem dokončno prizadelo njihov spomin. Tak »dosežek« v tako velikanskih razsežnostih je zahteval velike priprave: tako pripravo ljudi kot tehnične priprave. Tu lahko mimogrede pripomnimo, da sta vzgoja in izobraževanje pri »pripravi ljudi« za vsakršne naloge obrambe imeli slej ko prej pomembno vlogo. V dvajsetem stoletju so bila na industriji temelječa gospodarstva in obvezno izobraževanje komplementarne sestavine pogojev za vojne v bolj množičnem obsegu kot kdajkoli prej. Po Aronsonu je »prva svetovna vojna pričela proces brutalizacije, ki je naredila množični pomor za človeško dojemljivega«. ⁶ V naslednjih desetletjih pa sta tehnična in organizacijska kapaciteta za množični pomor dosegla polni razcvet:

»Množični pomor predvideva razpoloženje totalne vojne, brutalizirano prebivalstvo, ki sprejema potrebo po tem, da „rešuje“ samo sebe, ustrezno oborožitev ter organizacijske procedure za hitro identifikacijo, procesiranje in poboj ogromnega števila sovražnih ljudi. In tako smo danes pripravljeni. Oklevamo na robu pozabe, čakamo – morda protestiramo – medtem ko perfek-

⁶ Ronald Aronson, *The Dialectics of Disaster*, London 1983, 9.